

**Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu**

Odeljenje za ljudska oprava i vladavinu prava

KOSOVO
Izveštaj o centrima za socijalni rad

februar 2003.

GLOSAR

CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CSR	Centri za socijalni rad
CRC	Konvencija o pravima deteta
OSZ	Odsek socijalne zaštite
ECHR	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
KZ SRJ	Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije
ZKP SRJ	Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Jugoslavije
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
KZK	Krivični zakon Kosova
ZBPO	Zakon o bračnim i porodičnim odnosima
ZVP	Zakon o vanparničnom postupku
ZSZ	Zakon o socijalnoj zaštiti
Ministarstvo	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
OMIK	Misija OEBS-a na Kosovu
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
RSB UN	Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija
SRSG	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara
TPIU	Jedinica za istraživanje trgovine ljudima i prostitucije
Deklaracija	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
UNMIK	Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu
VASS	Odsek za zastupanje i podršku žrtava

REZIME RADA

Mandat OEBS-a u oblasti ljudskih prava implementira se preko rada Odeljenja za ljudska prava i vladavinu prava.¹ Preko svojih posebnih odseka, Odeljenje identifikuje, procenjuje i obaveštava odgovarajuće organe, razmatra i objavljuje sve zabrinjavajuće probleme vezane za ljudska prava ili koje smatra da je potrebno da se posebno istaknu. Odeljenje takođe promovise razvoj institucija koje obezbeđuju saglasnost sa standardima ljudskih prava i vladavine prava u svojim redovnim aktivnostima, i koje posebno radi na implementaciji efikasnih pravnih lekova radi zaštite potencijalnih žrtava zloupotrebe ili povrede ljudskih prava.

Ovaj izveštaj je prvi pregled o radu Centara za socijalnu rad (CSR) na Kosovu koji je uradio Odsek za zastupanje i podršku žrtava (VASS) pri OEBS-ovom Odeljenju za ljudska prava i vladavinu prava. Posle sukoba na Kosovu 1999.g. i ustanovljenja UNMIK-a, socijalne službe su zajedno sa ostalim delovima javne administracije počele ponovo da rade. Generalno, i dalje postoje prethodni zakoni zajedno sa institucijama koje su na bazi njih ustanovljene. UNMIK-ove uredbe unele su strukturne izmene koje su dovele do osnivanja novog Ministarstva rada i socijalne i zdravstvene zaštite (Ministarstvo). Iako je raniji zakon o socijalnoj zaštiti i dalje važio neke institucije koje su na bazi njega ustanovljene više ne postoje na Kosovu.

Ministarstvo je odgovorno za socijalnu službu na Kosovu i njegova ovlašćenja poverena su Odseku za socijalnu zaštitu, koji operativno koordinira svoj rad sa opštinama i raznim oblicima ranije osnovanih institucija socijalne zaštite, uključujući CSR. CSR su glavni socijalni organ na opštinskom nivou koji radi na pružanju pomoći ranjivim licima u društvu. Način rada CSR koji je zapažen praćenjem nekih slučajeva izazvao je ozbiljnu zabrinutost u vezi obavljanja njihovog mandata, svesti o zakonskim obavezama i radu koji ima uticaja na dimenziju ljudskih prava. Na bazi međunarodnih standarda države imaju izvesne obaveze prema svojim građanima zbog kojih se mogu pozvati na odgovornost. Jedna od ovih obaveza je obezbeđenje efikasnog zakonodavnog okvira koji sadrži ova prava i koji ne dovodi do nenamernog (usled nečinjenja) kršenja ljudskih prava. Iako se države ne smatraju neposredno odgovornima zbog toga što nisu uspele da obezbede efikasne socijalne usluge, Evropski sud za ljudska prava ipak je kritikovao njihovu neaktivnost, na primer, u zaštiti prava na porodični život ili da ne budu izloženi mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju.

Što se tiče dece, OEBS je zapazio da CSR nisu obavljali potpun spektar odgovornosti u okviru njihovog mandata i da su čak imali nepotpuno znanje o ovim odgovornostima, a da je glavni zadatak CSR bio da pripremi decu za njihov povratak u društvo. Poseban problem bio je u tome što je veća pažnja posvećivana kulturnim normama a manje zakonskim obavezama. Ovo je obično zapaženo u slučajevima starateljstva ili drugim porodičnim sporovima, gde je od CSR traženo da zaštiti najbolje interese deteta, ali, umesto toga, oni su se više koncentrisali na finansijske aspekte ovih slučajeva a ne na šire rehabilitacione ili psihološke aspekte. Osim toga, čini se da CSR nisu bili svesni svoje uloge staratelja i da rade na zaštiti interesa dece, ili kako da postupaju u slučaju zapostavljene dece.

¹ Mandat OEBS-a na Kosovu u oblasti ljudskih prava i vladavine prava bazira se na Rezoluciju Saveta bezbednosti UN 1244 (RSB UN) u kojoj se kaže da će jedan od primarnih zadataka međunarodnog civilnog prisustva biti 'promovisanje i zaštita ljudskih prava' (stav 11(j)). U izveštaju Generalnog sekretara od 12. jula 1999.g., vodeća uloga u oblasti ljudskih prava u okviru Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) dodeljena je OEBS-u, Stubu za izgradnju institucija UNMIK-a. Saglasno tome, zadaci I mandat OEBS-a na Kosovu obuhvataju nadgledanje, zaštitu i unapređenje ljudskih prava (Odluka br. 305 Stalnog saveta OEBS-a). U stavu 87 izveštaja Generalnog sekretara kaže se da će, "UNMIK imati ključne timove nadgledača i savetnika za ljudska prava koji će imati neometan pristup u svim delovima Kosova radi istraživanja zloupotreba i da osiguraju da se problemi u vezi zaštite i unapređenja ljudskih prava rešavaju u okviru svih struktura Misije." Saglasno tome, zadaci i mandat OEBS-a na Kosovu obuhvataju nadgledanje, zaštitu i unapređenje ljudskih prava.

Što se tiče žena, utvrđeno je da CSR ne ispunjavaju svoje obaveze u pogledu obezbeđenja prava žena koja im pripadaju. Potrebno je posebno osigurati da se u važećem zakonu i praksi ne vrši takva diskriminacija žena koja onemogućava realizaciju njihovih prava. Zapaženi su slučajevi u kojima su prilikom razvoda, u vezi starateljstva nad decom i imovinskih pitanja, kriterijumi u pogledu finansijske situacije primenjivani na diskriminacioni način. Ostale oblasti koje izazivaju zabrinutost su socijalna zaštita koja se pruža žrtvama nasilja u porodici, silovanja u braku i seksualnog nasilja. Još jedna oblast za koju je utvrđeno da CSR nisu dobro opremljeni da bi ispunili svoje obaveze su slučajevi žrtava trgovine ljudima. Sve veći broj slučajeva trgovine ljudima predstavlja dodatnu kategoriju klijenata za CSR. Utvrđeno je da CSR nisu bili upoznati sa svojim obavezama da pružaju pomoć u radu sa ovim žrtvama, i da nisu poznavali relevantne zakone i propise.

U okviru svojih ovlašćenja CSR takođe imaju obaveze da štite najbolje interese duševno obolelih lica; međutim, zapaženo je da CSR nisu u potpunosti poznavali svoje obaveze. U tekućem zakonodavstvu takođe nisu unete suštinske zaštite koje su sadržane u međunarodnim standardima o ljudskim pravima.

Da bi se otklonili propusti i konfuzija koja postoji među osobljem CSR u vezi važećeg zakona, OEBS je zapazio da postoji potreba da se izvrši revizija tekućeg zakonodavstva i da se izdaju jasne instrukcije i smernice socijalne politike od strane Ministarstva i OSZ u vezi praktičnih stvari, uključujući bolju saradnju između raznih državnih činioaca preko Memoranduma o razumevanju (MOR). OEBS je nedavno obavesten da su Ministarstvo i OSZ preduzeli inicijativu za reviziju zakona i da upoznaju socijalne radnike sa novom politikom i praksom. Iako ovakve inicijative zaslužuju pohvalu ipak efekti ovakvih novih kretanja još nisu zapaženi u radu CSR i OEBS zato preporučuje da se uloze dodatni naponi da se osigura potpuna revizija važećeg zakona i da se pozitivne promene zakona neposredno primenjuju u praksi CSR. Preporučuje se veći nadzor i uključenost OSZ u radu CSR uz redovno izveštavanje da bi se poboljšala odgovornost i opšti nivo rada, uključujući obradu pojedinih slučajeva. Osoblju CSR potrebno je obezbediti tekuću pomoć u problematičnim slučajevima, i upućivati ih na kurseve obuke u vezi tekućeg i novog zakona i postupaka. Potrebno je preduzeti i ostale mere da se zaštiti poverljivost i da se osigura odgovarajuća ravnoteža polova među osobljem CSR.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na bazi zapažanja i analize rada Ministarstava i njegovih komponenata u oblasti socijalne zaštite u ovom izveštaju date su zaključne primedbe i preporuke sa ciljem da se poveća moć organa socijalne zaštite kako bi efikasnije reagovali na izazove koji stoje pred njima.

I. RAZVOJ INSTITUCIONALNOG I ORGANIZACIONOG OKVIRA

Kao posledica stalnih promena u institucionalnoj postavci organa socijalne zaštite u ovom izveštaju iznet je nedostatak dovoljnog broja smernica i koordinacije CSR na strani centralnih organa socijalne zaštite (Ministarstva i OSZ).

1. Zbog toga, preporučuje se da Ministarstvo i OSZ aktivno usmeravaju i nadgledaju institucije socijalne zaštite, naročito u sledećim oblastima:

- Izrada jasnih instrukcija i smernica za CSR u vezi njihove uloge kao Institucije starateljstva, naročito u slučajevima u kojima su umešana deca ili duševno obolela lica.
 - Izrada uputstva za izbor i kriterijume za zakonske staratelje i uređenje sistema za ocenjivanje zakonskih staratelja i hranitelja.
 - Obezbeđenje većeg broja ‘sigurnih kuća’ širom Kosova za razne kategorije ranjivih lica na Kosovu, naročito za žene i decu.
 - Obezbediti bolje rehabilitacione programe za ranjive socijalne grupe, uključujući savetovanje, pomoć u obrazovanju i resocijalizaciji.
 - Zajedno sa Institutom socijalne zaštite (ISZ) razraditi politiku o ulozi CSR u pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima.
 - Ponovo ustanoviti praksu izdavanja opštinskih statuta sa smernicama i fokusom na rad CSR u opštinama, budući da su se ovakvi statuti pokazali efikasnim za raspoznavanje posebnih socijalnih situacija u opštinama i zatim za izradu odgovarajućih mehanizama za rešavanje ovakvih situacija.²
2. Ulogu i institucionalnu funkciju ISZ potrebno je ponovo oživeti, budući da on može obezbediti odgovarajući pregled i istraživanje opštih pitanja socijalnih usluga za Ministarstvo i CSR. Tako, ISZ bi mogao posebno da se koncentriše na položaj žena na Kosovu, pitanja diskriminacije u javnom životu, nasilju u porodici, i da da svoje preporuke u vezi ovih stvari. On bi isto tako mogao da preuzme vodeću ulogu u koordinaciji napora i inicijativa relevantnih organa i ostalih zainteresovanih organizacija na raspoznavanju i izradi nacerta nove politike i strategije socijalne zaštite.
3. Postoji potreba za boljom saradnjom i koordinacijom između policije, medicinskog osoblja i sudova, s jedne strane, i organa socijalne zaštite i lokalnih i međunarodnih NVO sa fokusom na potrebe žrtava, s druge strane. Ministarstvo i OSZ treba da se fokusiraju na identifikaciji relevantnih organizacija i da potpišu memorandume o razumevanju u kojima će jasno biti definisane obaveze relevantnih stranaka i mehanizmi odgovornosti za neispunjavanje ovih obaveza.
4. Izbor uposlenika u CSR nije dovoljno uravnotežen po polovima i to utiče na kvalitet raspoloživih usluga za žrtve, naročito što se tiče žena i žrtava trgovine ljudima. Saglasno tome, preporučuje se da se osigura ravnoteža polova kako na nivou službenika u socijalnoj službi tako i na nivou direktora. Takođe, potrebno je da postoje posebni radnici koji će raditi na slučajevima trgovine ljudima, nasilja u porodici, sa duševno obolelim licima i na zaštiti dece.

² Videti fusnotu 14 za objašnjenje u vezi opštinskih statuta u oblasti socijalne zaštite.

II. RAZVOJ ZAKONODAVNOG OKVIRA

Analiza važećeg zakona u vezi socijalne zaštite i problema koji proizilaze iz studija slučaja koji su dokumentovani u ovom izveštaju, pokazali su potrebu za opštom revizijom zakonodavstva u ovoj oblasti socijalnih usluga. Ovakvu reviziju trebalo bi da uradi radna grupa sastavljena od službenika relevantnih organa (MSZ i OSZ) i zainteresovanih međunarodnih i lokalnih NVO i ostalih organizacija, pod nadzorom ISZ – kao tela koje je dužno da kreira opštu politiku i da vodi odgovarajuća istraživanja u oblasti socijalne zaštite.

5. Ovakva revizija trebalo bi da identifikuje pitanja iz oblasti socijalne zaštite koja nisu obuhvaćena važećim zakonom, i oblasti zakonodavstva koja nisu dovoljno definisana ili im nedostaju pravi mehanizmi implementacije/sprovođenja. Posle revizije moglo bi se očekivati da ova radna grupa da nove predloge za rešavanje zakonskih propusta u oblasti socijalne zaštite. Tamo gde zakoni već postoje ali gde je utvrđeno da je problematično adekvatno sprovođenje potrebno je predložiti bolje postupke i mehanizme, bilo putem novih zakona koje će proglasiti Skupština ili preko internih cirkulara i uputstava Ministarstva i OSZ. Zakonodavstvo u vezi socijalne zaštite mora biti usaglašeno sa međunarodnim standardima, naročito u pogledu duševnog zdravlja i nasilja u porodici.
6. Sadašnji etički kodeks CSR (usvojen decembra 2002.g.) treba da se izmeni i dopuni tako da sadrži efikasne i obavezujuće disciplinske mehanizme za socijalne radnike ili druge službenike u organima socijalne zaštite koji krše pravila ponašanja ili poverljivosti. Osim toga, potrebno je da se hitno nađe rešenje za problem nedostatka posebne prostorije za razgovore sa klijentima u nekim CSR, jer to direktno utiče na poverljivu prirodu pružanja socijalne pomoći.

III. KURSEVI OBUKE I ŠIRENJE SVESTI

Zapaženo je da CSR ne poznaju dovoljno zakon, postupke i svoju ulogu prema raznim socijalnim grupama.

7. Saglasno tome, preporučuje se dodatna obuka za CSR u sledećim oblastima:
 - O položaju žrtava trgovine ljudima po važećem zakonu, međunarodnim standardima o ljudskim pravima i UNMIK-ovoj Uredbi 2001/4; koja je prava uloga CSR prema žrtvama trgovine ljudima i sadržaj “socijalne pomoći” u značenju UNMIK-ove Uredbe 2001/4.
 - O raspoloživim zakonskim merama za pružanje pomoći žrtvama porodičnog nasilja po važećem zakonu i međunarodnim standardima ljudskih prava.
 - Dužnosti i odgovornosti CSR prema domaćem zakonu i međunarodnim standardima ljudskih prava pri pružanju direktne pomoći duševno bolesnim licima moraju se jasno odrediti.
 - O primeni mera za pomirenje u stvarima porodičnih sporova.
 - O primeni posebnih kriterijuma kada se odlučuje u slučajevima o staranju nad decom (naročito ekonomskih kriterijuma) na nediskriminacioni način.
8. Ministarstvu i njegovim sastavnim delovima preporučuje se da pokrenu kampanje za širenje svesti kod naroda sa fokusom na seksualnu eksploataciju/nasilje, porodično nasilje, zapostavljanje porodice, duševno bolesna lica i ostala pitanja koja utiču na socijalne stavove u vezi položaja ovih socijalno ugroženih grupa.

IV. MATERIJALNA SREDSTVA

OEBS je svestan da CSR nemaju dovoljno materijalnih sredstava, međutim, ovaj izveštaj nema za cilj da vrši procenu koliko je finansijskih sredstava potrebno organima socijalne zaštite kako bi poboljšali svoj sveukupni rad i adekvatno reagovali na socijalne slučajeve. Ipak, za neke aspekte rada CSR potrebno je da se odmah obezbede materijalna sredstva.

9. Ministarstvo i OSZ treba da koncentrišu svoje napore na upošljavanje kvalifikovanih psihologa, koji su ili specijalizovani za one vrste trauma kojima su obično izložene socijalne grupe kojima CSR pružaju pomoć, ili su pak specijalisti za razne oblasti, kao što su (psiholozi specijalisti za decu, porodično nasilje, trgovinu ljudima, duševno bolesna lica, itd.).
10. Da bi se poboljšala efikasnost rada CSR potrebno je da se reši tekuće pomanjkanje osnovne kancelarijske opreme, kao što su kompjuteri i vozila, kao i da se uspostavi efikasni sistem odlaganja i arhiviranja dokumentacije.
11. Bolja raspodela slučajeva preporučuje se kao jedno od ad-hoc rešenja u radu CSR radi rešavanja slučajeva porodičnog nasilja ili zapostavljanja i zloupotrebe dece. Preporučuje se da se napravi spisak prioriternih slučajeva u skladu sa hitnošću i da se dužna pažnja posveti problematičnim slučajevima, naročito tamo gde se radi o deci i žrtvama seksualnog nasilja. Da bi se rad na ovome olakšao neophodno je da dovoljan broj kvalifikovanog osoblja iz raznih oblasti bude uključen u ovakve slučajeve, koji će istovremeno dosledno pratiti slučajeve koji su im dodeljeni.

OPSEG IZVEŠTAJA

U ovom izveštaju osvetljeni su problemi CSR i učestaliji neuspesi da se obezbedi odgovarajuća pomoć i zaštita onim kategorijama žrtava ili osetljivih lica čije zbrinjavanje i staranje, u skladu sa važećim zakonom na Kosovu, spadaju pod isključivu nadležnost organa socijalne zaštite.³

CSR imaju mandat da obezbede profesionalne usluge u socijalnom radu i da vrše ovlašćenja koja proističu kako iz zakona o socijalnoj zaštiti tako i ostalih relevantnih zakona, kao što je nacionalni zakon o porodičnim odnosima.⁴ Međunarodni instrumenti ljudskih prava koji se odnose na zaštitu žrtava zločina, žena i dece takođe čine integralni deo procene na koji način su CSR do sada obavljali svoje zakonske obaveze.

Prema statističkim podacima dobijenim od OSZ za period od decembra 2001.g. do novembra 2002.g., CSR obradili su preko 3,903 slučaja, što obuhvata 203 slučaja nasilja u porodici, 2,834 slučaja u vezi zaštite dece,⁵ 34 slučaja žena žrtava trgovine ljudskim bićima (trafiking) i 832 slučaja u vezi duševno obolelih lica.⁶

U ovom izveštaju koncentrisaćemo se na slučajeve dece žrtve zlostrebe ili zapostavljanja, žene žrtve nasilja u porodici, žrtve trgovine ljudima i duševno bolesna lica. U izveštaju ćemo razmotriti rad i uključenost CSR u ovakve slučajeve, a isto tako ćemo obraditi i praktične probleme i saglasnost njihovih dužnosti sa važećim zakonom na Kosovu, uključujući i međunarodne standarde o ljudskim pravima.

Analiza i argumenti u ovom izveštaju bazirani su na podacima i faktičkim informacijama koje su za period izveštavanja sakupili OEBS-ovi nadgledači na terenu. OEBS-ovi nadgledači sakupili su informacije kako preko neposrednog praćenja relevantnih slučajeva, tako i na bazi komunikacija sa CSR i OSZ u Peći, Prizrenu, Prištini, Mitrovici i Gnjilanu. VASS je pratio 38 slučajeva u koje su bila umešana deca, 12 slučajeva u koje su bile umešane žene i 7 slučajeva žrtava trgovine ljudima.⁷

MANDAT ODSEKA ZA ZASTUPANJE I PODRŠKU ŽRTAVA

VASS i njegov specijalizovani pristup u radu sa žrtvama zločina uopšte, i sa žrtvama seksualnog ili nasilja u porodici posebno, razvio se iz generalnih aktivnosti Odeljenja u oblasti zastupanja i podrške žrtava, koje su pokrenute od maja 2001.g. saglasno sa sve većim interesovanjima i nastojanjima OEBS-a na razvoju strategije za borbu protiv trgovine ljudima.

U skladu sa svojim mandatom VASS fokusira svoj rad na:

- ◆ ustanovljenje opšteg okvira za prava žrtava, što podrazumeva veći pristup svim mehanizmima pravnih usluga za žrtve, i odgovarajući odgovor vlade onima koji su izloženi opasnosti od viktimizacije;
- ◆ nadgledanje i izveštavanje, pružanje neposredne podrške, povezivanje i koordinacija između vladinih i nevladinih sektora koji se bave pitanjima u vezi zastupanja i podrške žrtvama, kao i izrada analiza i kreiranje politike;

³ OEBS se složio da sastavi izveštaj posle sastanka sa Odsekom za socijalnu zaštitu 4. jula 2002.g.

⁴ Član 12 u vezi sa članom 38 ZSZ.

⁵ Uključujući decu koja su siročići, zapostavljena, siromašna, žive u nasilnim porodicama, bez zakonskog staratelja, delinkventi i čiji je psihosocijalni razvoj poremećen. Većina slučajeva u vezi zaštite dece koje su obradili CSR spadaju u maloletničku delinkvenciju.

⁶ Ove cifre ne obuhvataju opštine Prištinu i Prizren.

⁷ Duševno obolela lica praćena su samo u slučajevima dece i žena.

- ◆ pruža pomoć, i obaveštava relevantne strukture o žrtvama trgovine ljudima i nasilja među polovima, i obezbeđuje odgovarajuće mehanizme za zaštitu dece, širi svest građana o potrebama ostalih žrtava izloženih visokom riziku, kao što su lica sa duševnim smetnjama, stariji ljudi i pripadnici manjina.

Zaštita žrtava i sprečavanje viktimizacije uz pomoć pravnih mehanizama predstavlja jedan deo u radu VASS. Prilikom izrade nacrtu Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku VASS je dao predloge o oblastima koje treba unaprediti, naročito u vezi prekršaja za nasilje među polovima. VASS je radio na tome da se osigura zakonska zaštita žrtava i da se institucionalizuju mehanizmi za zastupanje žrtava, i u tom cilju je koordinirao svoj rad sa izrađivačima nacrtu Zakona o krivičnom postupku da se osigura zakonska osnova za sistem zastupanja žrtava. Takođe je igrao glavnu ulogu pri izradi nacrtu UNMIK-ove Uredbe 2001/4, O zabrani trgovine ljudima na Kosovu.

U svom radu u oblasti nasilja u porodici, VASS vodi radnu grupu u koju su uključene NVO i relevantne UNMIK-ove i UN agencije, koja je sastavila nacrt UNMIK-ove Uredbe o zaštitnim merama za žrtve nasilja u porodici. VASS je takođe uključio ovu radnu grupu da zahteva zvanično naimenovanje i specijalizovanu obuku za sudije zadužene za porodične odnose. Osim toga, VASS je učestvovao u izradi pregleda važećih zakona o porodičnim odnosima i socijalnoj zaštiti i, u vezi s tim, dao je preporuke za reformu zakona i politike.

Zbog kontinuirano neadekvatnog odgovora nadležnih organa na pritužbe žrtava seksualnog nasilja, kako na centralnom tako i na opštinskom nivou, VASS je u saradnji sa međunarodnim partnerima radio na ustanovljenju standardnih protokola za postupanje sa ovim žrtvama, koje bi sledili kako organi za sprovođenje zakona tako i zdravstveni radnici. VASS se takođe fokusirao na identifikaciji i razvoju sistema podrške i pomoći i otvaranju ustanova za žrtve zločina i ostale osetljive grupe.

Radi rešavanja nekih praktičnih pitanja u oblasti zastupanja i podrške žrtava OEBS se oslanjao na dobrovoljne priloge iz SAD za suzbijanje nasilja u porodici, uz pomoć kojih je svaki od 31 CSR na Kosovu dobio po jedan mobilni telefon i karticu za obezbeđenje "hitne" telefonske službe, što predstavlja preduslov za funkcionalni sistem upućivanja žrtava zločina na pravo mesto. Ova sredstva takođe su dodeljena i za otvaranje jednog radnog mesta za lokalnog političkog savetnika za nasilje u porodici na period od jedne godine u Odseku za socijalnu zaštitu (OSZ). Ovim merama predviđa se da će se povećati stručna sposobnost CSR koji će onda obezbediti kvalitetne usluge u zbrinjavanju žrtava i na pravi način reagovati na potrebe žrtava za pomoć.

Osim toga, VASS je takođe posvetio znatnu pažnju rešavanju neposrednih potreba žrtava za sigurnom kućom i skloništem širom Kosova, kako bi omogućio svim žrtvama koje su izložene visokom riziku da izbegnu nasilje. Prema tome, neka od napred pomenutih sredstava odvojena su za podršku u obezbeđenju novih skloništa, što su radile lokalne NVO, naročito za žrtve trgovine ljudima. Kao deo sveobuhvatnog programa u suzbijanju trgovine ljudima, VASS tesno saraduje sa ostalim partnerima kao što su Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i Jedinica za istraživanje trgovine ljudima i prostitucije (TPIU) u sastavu UNMIK Policije.

ODELJAK 1: ISTORIJAT VAŽEĆEG ZAKONA I INSTITUCIONALNOG OKVIRA

I. ISTORIJSKA POZADINA

Iz istorijske perspektive, važeći zakon na osnovu koga su uređene institucije socijalne zaštite na Kosovu i njihove funkcije prvobitno je donet na osnovu Ustava iz 1971/1974.g., tokom perioda decentralizacije “samoupravnih” socijalističkih organizacionih struktura.⁸ Ovi zakoni regulisali su obrazovanje, finansiranje i obaveze “samoupravnih interesnih zajednica socijalne zaštite”, koje su bile obrazovane na osnovu “samoupravnih sporazuma” i uređivale svoj rad preko “statuta.”⁹ Osnovne funkcije i obaveze ovih organizacija socijalne zaštite propisane su zakonom, ali su građani i radnici mogli da osnivaju druge “samoupravne” institucije na bazi njihove “slobodne volje.” Zakon propisuje da su CSR primarni oblik zajednica socijalne zaštite.¹⁰ Glavni zadaci i postupci kojima su uređeni rad i odgovornosti CSR propisani su u Zakonu o socijalnoj zaštiti¹¹ (ZSZ), Zakonu o bračnim i porodičnim odnosima¹² (ZBPO), Zakonu o vanparničnom postupku¹³ (ZVPP) i opštinskim statutima CSR.¹⁴ U ZSZ izloženi su opšti principi socijalne zaštite i takođe osnovna struktura rada i aktivnosti CSR. U ZBPO definisano je značenje ‘socijalnog staranja’ i istaknuti su postupci za uređenje pitanja zaštite porodice, braka i dece, uključujući i ulogu Institucije starateljstva (IS).¹⁵ U Zakonu o vanparničnom postupku (ZVP) izneti su postupci kojih se sudovi moraju pridržavati pri rešavanju sporova u vezi ličnih, porodičnih i imovinskih pitanja.¹⁶

Na centralnom nivou u pogledu kreiranja opšte politike i strategije, na osnovu gore pomenutog zakona o “samoupravnim” institucijama ustanovljena je Pokrajinska skupština socijalne zaštite (PSSZ).¹⁷ Odgovornosti nekadašnje PSSZ bile su da formuliše opštu politiku socijalne zaštite, i da ustanovi programe implementacije na bazi istraživanja socijalnih problema. Ona je bila posebno obavezna da obezbedi socijalnu zaštitu za ljude sa teškim duševnim poremećajima i decu, a bila je odgovorna i za razvoj, reformu i organizaciju zajednica socijalne zaštite na Kosovu.¹⁸ Na opštinskom nivou, Opštinska zajednica socijalne zaštite (OZSZ) utvrđivala je politiku razvoja socijalne zaštite u skladu sa potrebama zajednice i razvojne programe za ostvarenje prava na socijalnu zaštitu.¹⁹

U sadašnjem nacrtu pravnog okvira na Kosovu, dužnosti CSR nisu se znatno promenile, budući da su relevantni domaći zakoni u vezi socijalne zaštite praktično ostali isti. Međutim, celokupna izvršna struktura se promenila, tako da je Ministarstvo²⁰ odgovorno za stvari u vezi socijalne zaštite na Kosovu. U Aneksu VII UNMIK-ove Uredbe 2001/19 definišu se dužnosti Ministarstva, koje obuhvataju razvoj politike rada i socijalne zaštite i

⁸ Vidi Dodatak I za spisak važećih zakona.

⁹ Član 9 i 17 Zakona o Samoupravnim zajednicama socijalne zaštite.

¹⁰ Vidi član 45-58 ZSZ. Ove zajednice obuhvataju zajednice za stručno obrazovanje i zapošljavanje.

¹¹ Zakon o socijalnoj zaštiti stupio je na snagu 29. marta 1976.g.

¹² Zakon o bračnim i porodičnim odnosima, stupio na snagu 24. februara 1984.g.

¹³ Zakon o vanparničnom postupku, stupio na snagu 22. oktobra 1986.g.

¹⁴ CSR ranije su radili na bazi Statuta (član 65 ZSZ), koji su doneti na bazi odluke izvršnog odbora CSR i Skupštine opštine. U ovim statutima izneta je organizaciona struktura, korisnici, dužnosti, odgovornosti i nadležnosti CSR. Trenutno, CSR rade bez statuta, pošto su se oni povukli sa Kosova kada je prethodna uprava pala.

¹⁵ Član 1 ZBPO.

¹⁶ Član 1 ZVP.

¹⁷ PSSZ ustanovljena je u skladu sa Zakonom o Samoupravnim interesnim skupštinama socijalne zaštite, i njen rad uređen je prema statutu Pokrajinske skupštine socijalne zaštite. Članice PSSZ su Opštinske skupštine socijalne zaštite, pa prema tome PSSZ predstavlja instituciju koja obuhvata rad svih OSSZ. (Član 3 statuta Pokrajinske skupštine socijalne zaštite (SPSSZ, 1976).

¹⁸ Član 3 i 15 SPSSZ i član 8 Zakona o samoupravnim interesnim zajednicama socijalne zaštite (ZSIZSZ).

¹⁹ Član 7 ZSIZSZ i član 38 Zakona o socijalnoj zaštiti (ZSZ).

²⁰ Ustanovljeno po UNMIK-ovoj Uredbi 2001/19, o Izvršnoj vlasti Privremenih institucija samouprave na Kosovu.

implementaciju zakona u ovim oblastima, promovisanje politike i prakse zaštite porodica i dece, upravljanje i nadzor institucija socijalne zaštite i, u saradnji sa opštinama, upravljanje centrima socijalne zaštite i drugim institucijama i pružanje finansijske pomoći.

Pre Ministarstva, odgovornost za sveukupno upravljanje stvarima u vezi zdravstvene i socijalne zaštite, koji je postojao u okviru MPAS, imao je Odsek za zdravstvenu i socijalnu zaštitu (OZSZ) na Kosovu.²¹ Posle proglašenja Ustavnog okvira ustanovljeno je Ministarstvo sa odsecima kao što su OSZ i Odsek za radne odnose. Ministarstvo je u stvari zamenilo OZSZ i preuzelo odgovornosti vezane za radnu i socijalnu zaštitu, dok su pitanja iz oblasti zdravstva prešla u nadležnost Ministarstva zdravlja. U okviru ove strukture Ministarstvo ima sveukupnu centralnu vlast za socijalnu politiku, dok je OSZ preuzeo odgovornost nad opštinskim strukturama, uključujući i rad zajednica socijalne zaštite kao što su CSR.

Saglasno tome, osnovna svrha ovog izveštaja je da se izvrši procena rada Ministarstva i njegovih sastavnih delova kako bi se obezbedile efikasne usluge socijalne zaštite u skladu sa pozitivnim obavezama po domaćem i međunarodnom pravu.

II. PROCENA PO DOMAĆEM PRAVU

Iz perspektive domaćeg važećeg zakona, tri zakona koja su napred pomenuta (ZSZ, ZBPO i ZVP), i nadalje će uređivati principe socijalne zaštite i osnovnu strukturu i odgovornosti službi socijalne zaštite.

Prema ZSZ, CSR su odgovorni da sprovode mere socijalne zaštite,²² imajući u vidu potrebe društva.²³ Zakon definiše posebne klase ljudi kojima su CSR dužni da obezbede socijalnu zaštitu, uključujući i opštu svenamensku frazu za ljude u nuždi.²⁴ CSR su isto tako odgovorni za praćenje slučajeva u oblasti socijalne zaštite, uključujući tu i mere prevencije i koordinaciju sa ostalim zajednicama socijalne zaštite.²⁵ Pre 1999.g. nadzor²⁶ CSR vršio je Institut za socijalnu politiku (ISP), s tim što je sam nadzor obavljan je svake druge godine. ISP je ustanovljen na centralnom nivou, i u stvari je zajednica/organizacija za opšte istraživanje i razvoj politike u oblasti socijalne politike (Član 58 ZSZ).²⁷

IS ili institucija zakonskog staratelja i pazitelja potiče iz ZBPO i u većini slučajeva spada u nadležnost CSR. Socijalna zaštita i pružanje pomoći porodicama u nadležnosti je opštinskog organa koji je odgovoran za socijalnu zaštitu (tj. CSR), ukoliko skupština opštine ne odluči da neki drugi organ radi u svojstvu IS.²⁸ IS ima posebne odgovornosti prema deci bez roditeljskog staranja, kao i prema licima kojima je sudskim rešenjem oduzeta pravna sposobnost.²⁹ Ova odgovornost odnosi se i na sve kategorije u okviru člana 14 ZSZ. Osim pružanja socijalne zaštite ljudima na Kosovu, IS je takođe odgovorna da pruža pomoć stranim državljanima, kojima je nužno potrebna socijalna zaštita.³⁰ Odgovornosti prema stranim državljanima okončavaju se tek nakon što odgovarajući organi iz države dotičnog lica preduzmu odgovarajuće mere u korist svog državljanina.

²¹ Ustanovljen u skladu sa UNMIK-ovom Uredbom 2000/10, o ustanovljenju Administrativnog odseka zdravstvene i socijalne zaštite.

²² Član 12 ZSZ.

²³ Član 7 ZSZ.

²⁴ Korisnici socijalne zaštite, na osnovu postojećeg stanja socijalne ugroženosti, naročito su: (a) deca: lišena roditeljskog staranja; poremećena u fizičkom i psihološkom razvoju; vaspitno zanemarena; i čiji razvoj je ometen usled nesređenih porodičnih odnosa. (b) Odrasla lica: materijalno nezaštićena; potpuno nesposobna za rad; starija lica; invalidi; i lica sa socijalno negativnim ponašanjem. (c) Ostala lica koja su iz drugih razloga dospela u stanje socijalne ugroženosti.

²⁵ Član 44 ZSZ.

²⁶ Član 69 i 70 ZSZ.

²⁷ Član 3 statuta Instituta za socijalnu politiku u Prištini.

²⁸ Član 22 ZBPO.

²⁹ Član 251 i 260 ZBPO.

³⁰ Član 269 ZBPO.

Po ZVP vanparnični postupak može pokrenuti privatno lice, njegov ili njen zakonski zastupnik ili pak organ određen za to po zakonu. Kada se sudi u slučajevima u kojima su umešana deca, sud je *ex officio* (po službenoj dužnosti) dužan da preduzme posebne mere da zaštiti prava i zakonske interese deteta koje je bez roditeljskog staranja ili prava lica koje je nesposobno da se stara o sebi. IS, iako ima mandat po zakonu da pokrene sudske postupke,³¹ može da preduzme sve potrebne mere i pre pokretanja sudskog postupka, uključujući davanje činjenica i traženje pravnih lekova za decu i ostala lica kojima je nužna socijalna zaštita. Prema ZVPP, sudovi mogu delimično ili potpuno oduzeti nekom licu pravnu sposobnost. Ovaj postupak se okončava posle podnošenja činjenica sudu od strane roditelja, deteta, ili drugog rođaka, ili od strane organa koji deluje po “službenoj dužnosti ili na zahtev Institucije starateljstva”³². Prema ZVP, medicinske ustanove dužne su da obaveste sud na teritoriji opštine u roku od 3 dana o prijemu duševno bolesne osobe na lečenje. Ovo se posebno odnosi na slučajeve lica/pacijenata koji nemaju ili im je ograničena sposobnost razmišljanja i davanja pristanka za medicinsko lečenje.³³

III. PROCENA PO MEĐUNARODNOM ZAKONU O LJUDSKIM PRAVIMA

Ovaj izveštaj pokreće pitanja koja izazivaju zabrinutost u pogledu obaveza organa za socijalnu zaštitu po međunarodnom zakonu o ljudskim pravima, naročito u okviru Evropske konvencije o ljudskim pravima (ECHR). Najvažniji članovi za CSR su pravo na poštovanje porodičnog i privatnog života (član 8), zabrana mučenja (član 3) i pravo na delotvorni pravni lek (član 13).

U okviru ECHR, zahtev na bazi člana 3 može istovremeno da pokrene pitanje i u okviru člana 8, naročito u vezi sa pravom na poštovanje porodičnog i privatnog života. U ovakvim slučajevima Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) nastojao je da nađe pravu ravnotežu između kontrole državnih organa da se mešaju u lične međuljudske odnose i da se istovremeno neka lica zaštite da im druga lica ne nanesu štetu.³⁴ Došlo je do brojnih tumačenja u vezi obaveza država da poštuju porodični život posle stava koji je zauzeo Evropski sud u slučaju *Marckx protiv Belgije*, posebno u vezi člana 8 (1) koji ne samo što sprečava državu da se meša u ove stvari već je obavezuje da osigura poštovanje porodičnog života. Evropska komisija je tumačila ovakav stav jako opširno, i u jednom slučaju je rekla: “Pri kreiranju domaćeg zakona država mora da postupa na način koji je predviđen da datim licima omogući vođenje normalnog porodičnog života... Komisija je bila mišljenja da se ovakvo razmatranje nije odnosilo samo na zakon koji uređuje porodične odnose već i na zakon koji uređuje korišćenje imovine, ukoliko se on meša u mogućnosti korišćenja imovine u porodične svrhe.”³⁵

U slučaju *Marckx*, Evropski sud je smatrao da država ima pozitivne obaveze da obezbedi takav sistem domaćeg zakona koji će sprečiti nezakonitu integraciju deteta u porodici. Osim toga, u slučaju *Airey*,³⁶ država je smatrana odgovornom samo zato što nije obezbedila delotvorni i raspoloživi pravni lek za zaštitu jednog člana porodice od pretnji i nasilja drugog člana. Međutim, prema zakonodavstvu Evropske konvencije, pozitivna obaveza države ne proširuje se na pružanje pomoći za nužno izdržavanje porodice, uključujući tu i finansijsku pomoć, i dalje mešanje sa pravima iz člana 8 može se opravdati samo ako postoje proceduralne garancije protiv samovoljnog postupanja.

Osim ECHR, i Konvencija o pravima deteta (CRC), Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i osnovnim slobodama (ICCPR), se između

³¹ Član 4 ZVP.

³² Član 32 i 33 ZVP.

³³ Član 46 ZVP.

³⁴ *Marckx protiv Belgije* A31 (1979) i *X i Y protiv Holandije* A 91 (1985).

³⁵ *Z i E protiv Austrije* (1986)

³⁶ *Airey protiv Irske* (1979)

ostalih, neposredno primenjuju na Kosovu preko Ustavnog okvira za privremenu samoupravu na Kosovu.³⁷ Evropski sud je propisao specifične smernice preko precedentnog prava u vezi prava na porodični život i proceduralnih zahteva u pogledu odluka organa da se mešaju u prava po ECHR.

Za potrebe ovog izveštaja naročito relevantne odredbe ECHR obuhvataju član 8, pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, i član 6 o pravu na pravično suđenje i javno saslušanje, što podrazumeva vođenje postupka pred nepristrasnim i nezavisnim sudom. Član 6 je isto tako važan za mogućnost da se zahteva sudsko preispitavanje postupaka IS, kojim se sudovima daje pravo da ispituju odluke lokalnih organa u vezi pristupa roditelja detetu koje je stavljeno pod starateljstvo države. Smatra se da je ovaj pravni lek dovoljan za obezbeđenje dragocene zaštite od nepropisnog i samovoljnog rada nadležnih organa.³⁸ Iako u članu 8 nisu sadržani eksplicitni proceduralni zahtevi proces donošenja odluka ipak mora biti pravičan tako da obezbeđuje dužno poštovanje interesa koji su zagantovani u članu 8.³⁹ Osim toga, Evropski sud je zauzeo stav da postoje zahtevi i u pogledu vremenskog trajanja postupaka koji se tiču porodičnog života. Predugo trajanje postupaka može se smatrati kao povreda porodičnih prava, jer se to može pokazati kao nedostatak poštovanja prema pravu na ponovno ujedinjenje porodice.

³⁷ Ustanovljen na osnovu UNMIK-ove Uredbe 2001/9, o Ustavnom okviru za Privremenu samoupravu na Kosovu.

³⁸ W protiv V.B. (1987).

³⁹ Mc Michael protiv V.B. (1995).

ODELJAK 2: STUDIJE I ANALIZE SLUČAJA

I. PRAVA DECE

VASS je pratio 38 slučajeva dece koja su bila žrtve zločina. U četrnaest slučajeva deca su bile žrtve seksualnog nasilja,⁴⁰ sedmero dece su bili žrtve trgovine ljudskim bićima, osmoro su bila napuštena deca a devetoro vaspitno zapuštena deca.⁴¹ Praćeni su slučajevi nasilja nad oba pola, mada su u većini slučajeva bila umešana deca ženskog pola.

Prema precedentnom pravu ECHR, smatra se da definicija “porodičnog života” obuhvata kako parove u braku tako i parove izvan braka sa maloletnom decom. Braćni parovi bez dece smatraju se kao porodica, a isto tako i roditelji usvojene dece. Međutim, zaštita po ECHR nije ograničena na uži krug porodice, jer čak i posle razvoda, veze između roditelja i dece će ostati, što ima posebnog uticaja na prava na posećivanje dece.

U ZSZ i ZBPO dete je definisano kao lice ispod 18 godina u skladu sa CRC.⁴² Deca preko 14 godina starosti često se označavaju kao “maloletnici”. Deca imaju pravo da žive sa roditeljima, osim ako bi odvojeni život bio u njihovom “razumnom” interesu ili u zajedničkom interesu dece i roditelja.⁴³ Deca rođena izvan brak (“nezakonita”) imaju ista prava prema roditeljima i porodici.⁴⁴ U sudskim postupcima u vezi dece (izuzev krivičnih postupaka protiv lica ispod 18 godina) ili pravne sposobnosti lica, IS je stranka u postupku.⁴⁵ U postupcima u kojima ona nije stranka, uključujući i krivične postupke protiv dece, ona je ovlašćena da uzestvuje. Ona može davati predloge, pružati dokaze, tražiti zakonsku zaštitu, i pokrenuti postupke na sudu. Sudovi su dužni da obaveste IS o svim postupcima, da ih uključe u postupak i da ima dostave sve odluke iz takvih postupaka.⁴⁶

Budući da CSR, u skladu sa njihovim opštim obavezama socijalne zaštite, zadržavaju znatne zakonske odgovornosti IS kako je to definisano po zakonu, to znači da oni u suštini funkcionišu kao državna agencija za staranje o deci. IS generalno vrše nadzor prava i dužnosti roditelja da se staraju o deci i po zakonu su ovlašćeni da preduzmu mere radi zaštite dece u slučaju kada saznaju ili budu obavestene o neispunjavanju dužnosti od strane roditelja, ili ostalih lica u svojstvu roditelja, da se na pravi način staraju i brinu o deci.⁴⁷

IS imaju obaveze da vrše nadzor dece, kako ispod tako i iznad starosne granice za krivičnu odgovornost, koja dođu u sukob sa zakonom i svojim roditeljima.⁴⁸ IS donose odluke o starateljstvu nad licima koja bilo stalno ili privremeno borave na teritoriji nadležnosti CSR u vreme kada se dogodila okolnost za donošenje odluke o starateljstvu.⁴⁹ Ukoliko se lice pod starateljstvom preseli, onda se i nadležna IS menja, koja može ponovo da razmotri neke aspekte prvobitne odluke o starateljstvu.⁵⁰

⁴⁰ Seksualno nasilje znači silovanje, pokušaj silovanja i ostali oblici seksualne zloupotrebe.

⁴¹ Vidi UNMIK-ova Uredba 2000/51, o Trajanju obaveznog školovanja na Kosovu.

⁴² Član 15 ZBPO propisuje: “doba punoletstva se postiže sa 18 godina. Kada postane punoletno, ili ako zasnuje brak pre punoletstva, takvo lice će imati pravnu sposobnost”.

⁴³ Član 101 ZBPO. Pazite da “razumni” interesi treba da se tumače kao “najbolji interesi”, u skladu sa važećim standardima međunarodnog prava (CRC).

⁴⁴ Član 7 ZBPO.

⁴⁵ Član 4 ZVP.

⁴⁶ Član 11 ZBPO i član 459 ZKP SRJ.

⁴⁷ U principu postoji obaveza izveštavanja koja se odnosi na sve građane tj. da obaveste IS “odmah posle saznanja.....da roditelj nije sposoban da obavlja roditeljske dužnosti, ili ako je detetu, odnosno maloletnom licu iz drugih razloga potrebna zaštita.” Član 119 (2) ZBPO.

⁴⁸ Član 16 ZSZ definiše “vaspitno zapušteno dete” kao dete koje: svojim postupanjem narušava opšteprihvaćene društvene norme ponašanja (bežanje iz škole i od kuće, skitnja i slično); krši odredbe o održavanju javnog reda i mira; i krši odredbe krivičnog zakona.

⁴⁹ Član 241 ZBPO.

⁵⁰ Član 242 ZBPO.

Osnovni zakonski standard pri donošenju odluka radi zaštite dece sastoji se u tome da se svaka takva odluka mora doneti u “najboljem interesu deteta,” u skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima.⁵¹ Sudovi i IS imaju odgovornost da u svim slučajevima starateljstva i obrazovanja deteta “adekvatno istraže sve postojeće okolnosti koje imaju važnost za pravi fizički i psihološki razvoj deteta, i da zbog toga uvek na prvom mestu moraju da stave najbolji interes deteta.”⁵²

Studija slučaja 1

Jula meseca 2002.g., u opštini Vučitrn u regionu Mitrovice, VASS je saznao za slučaj u kome je muž koji je radio u Nemačkoj počeo da sumnja u svoju ženu da ga vara. Verovao je da je samo jedno od njihoveo četvoro dece bilo njegovo i optužio je ženu da se bavila prostitucijom dok je on bio u inostranstvu. Godine 1998.g. par se razveo ali je žena odbila da se iseli iz kuće. Muž je maltretirao i pretio bivšoj ženi i konačno je ubio maja meseca 2002.g. pucajući iz pištolja pred njihovo dvoje dece, starosti od jedne i četrnaest godina. CSR je obavestjen o ovom slučaju od strane OEBS-a. Međutim, nisu preduzete nikakve posebne mere da se obezbedi savetovanje dece. CSR je bio mišljenja da nije imalo potrebe da se sprovede posebne mere jer je “psihološko stanje dece bilo sasvim stabilno.” Posle intervencije OEBS-a, CSR je neredovno posećivao decu i odredio je staratelja. Jasno je da je u ovom slučaju CSR imao prava da vrši svoju funkciju kao IS radi zaštite dece kada je saznao da roditelji nisu obezbedili odgovarajuće staranje i nadzor. U ovakvom svom svojstvu on je trebalo da uzme u obzir najbolje interese deteta, ali on to nije učinio na adekvatan način.

Studija slučaja 2

U Prizrenu, u opštini Mališevo, VASS je pratio dva slučaja u kojima je CSR imao pasivan pristup pri pružanju usluga socijalne zaštite. U ovim slučajevima radilo se o dvema žrtvama silovanja, jedne od samo šest godina i druge od petnaest godina. U slučaju mlađe žrtve koja je primljena u Prištinskoj bolnici 24. januara 2002.g. u kritičnom stanju, CSR se najpre žalio da ih policija nije obavestila o slučaju. Međutim, pošto im je VASS dostavio podatke, CSR nije pokazao nikakvu inicijativu da pomogne ili prati oporavak deteta. U drugom slučaju silovanja, koji se dogodio 1. marta 2002.g., policija je obavestila CSR o tome, ali oni nisu obezbedili usluge savetovanja detetu tvrdeći da nisu imali stručnjake za to i smatrali su slučaj teškim, i time nisu u potpunosti uzeli u obzir najbolje interese deteta.

Zbog neaktivnosti od strane CSR, VASS je intervenisao u svim aspektima zaštite deteta u ovom slučaju. Kada je VASS otkrio lokalnu NVO, koja je preuzela odgovornost da pomogne obema žrtvama, CSR nije stupio u kontakt sa ovom NVO radi dalje saradnje. Jednom prilikom direktor CSR je izjavio pred VASS da nije mogao mnogo da pomogne u ovom slučaju zato što on nije “radnik za ljudska prava” već “socijalni radnik”, tako da on nije bio odgovoran da se bavi dužnostima izvan odgovornosti u oblasti socijalne zaštite. S druge strane, ovo tumačenje dužnosti CSR suprotno je UNMIK-ovoj Uredbi 1999/24,⁵³ koja propisuje da su svi javni službenici dužni da poštuju Međunarodne standarde o ljudskim pravima, uključujući i CRC. S druge strane, CSR nije u potpunosti ispunio svoje obaveze kao IS budući da je mogao da pokrene postupak na sudu u ime maloletnih žrtava i da da predloge za zakonsku zaštitu.

⁵¹ CRC obavezuje države potpisnice da “preduzmu sve potrebne mere da osiguraju da dete bude zaštićeno od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja na osnovu statusa.” Ona propisuje da u svim aktivnostima u vezi dece, bilo da ih preduzimaju državne ili privatne institucije socijalne zaštite, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tela, na prvom mestu uvek mora da stoji najbolji interes deteta (Član 3(1) CRC)). Države članice obavezne su da preduzmu sve odgovarajuće mere u zakonodavnoj, administrativnoj i drugim relevantnim oblastima da osiguraju zaštitu dece. One posebno moraju da osiguraju da institucije, službe i ustanove koje su odgovorne za staranje i zaštitu dece poštuju standarde koje su ustanovili nadležni organi (Član 3(3) CRC).

⁵² Član 116 ZBPO.

⁵³ UNMIK-ova Uredba 1999/24, o Važećem zakonu na Kosovu

Studija slučaja 3

U Peći je zapažen pasivan pristup pri pružanju socijalne zaštite zapostavljenom detetu. Desetogodišnji dečak čija je majka umrla navodno je bio zlostavljan od strane svog oca. CSR je priznao da je znao za ovaj slučaj od novembra 1999.g. ali nije odredio zakonskog staratelja niti je našao bezbedno rešenje za dete.⁵⁴ Nedostatak odgovarajućih aktivnosti u ovom slučaju u suprotnosti je sa zakonskim obavezama CSR po ZBPO i potencijalno može dovesti do povrede člana 3 ECHR. Po članu 119 ZBPO, IS je obavezna da preduzme neophodne mere za zaštitu ličnih prava deteta. Konačna mera trebalo bi da bude da CSR pokrene sudski postupak radi odvajanja deteta od roditelja. VASS je saznao za ovaj slučaj u maju 2002.g. i intervenisao je kod CSR koji je konačno odredio zakonskog staratelja.

Ako CSR zapazi da roditelji ne obezbeđuju pravu brigu o deci oni su obavezni da ih upute na odgovarajuće savetovanje i druge službe za pomoć u nuždi. Međutim, u teškim slučajevima CSR može odlučiti da pažljivo prati kako roditelji vode brigu o detetu/deci.⁵⁵ U slučajevima kada CSR utvrdi da roditelji predstavljaju ozbiljnu pretnju za razvoj deteta, CSR može odvojiti dete od roditelja preko sudskog postupka i staviti ga pod starateljstvo drugog lica ili organizacije bez oduzimanja ostalih prava i dužnosti roditelja.⁵⁶

Odluke o oduzimanju roditeljskih prava zbog teškog zapuštanja ili zloupotrebe sud donosi u vanparničnom postupku. Roditeljska prava mogu se povratiti preko istog postupka kada prestanu da postoje razlozi za oduzimanje ovog prava. Roditelj, IS ili javni tužilac mogu pokrenuti postupak za oduzimanje, a u slučaju kada je IS obavještena o takvom zapuštanju ili zloupotrebi, ona je obavezna da pokrene ovakav postupak. Kada IS ima saznanja da postoji opasnost od zloupotrebe roditeljskih prava ili grubog zapuštanja ona je ovlašćena da preduzme sve neposredne mere koje su potrebne da se zaštiti dete.⁵⁷ Odluke se donose na suđenju na kome se roditelji pozivaju da svedoče i zastupaju svoje interese. Specijalnog staratelja može odrediti ili sud ili institucija starateljstva sa ciljem da zastupa interese deteta tokom ovakvih postupaka, gde je živ samo jedan roditelj i ima starateljstvo, i ako je to u najboljem interesu deteta.⁵⁸

Slično tome, odluke u vezi pravne sposobnosti lica sa duševnim ili drugim bolestima da sama donose odluke, bilo delimično ili u celini takođe donosi sud. Ovde su obuhvaćene i odluke za produženje roditeljskih prava nad nekim licem i posle starosti od 18 godina kada se ustanovi da lice, zbog duševne bolesti, usporenog razvoja, fizičke nesposobnosti, ili drugih razloga ne može da se stara o sebi iako je dostiglo godine punoletstva.⁵⁹ U ovakvim slučajevima, specijalni staratelj se određuje da zastupa interese deteta.⁶⁰ Ako takvo lice mora da boravi u instituciji radi psihijatrijskog lečenja ili druge nege, onda sud mora da donese rešenje za to.⁶¹

Iz perspektive međunarodnog zakona o ljudskim pravima postoje tri situacije gde briga, čuvanja i kontakt sa decom mogu da pokrenu pitanja po ECHR.⁶² Najuočljivije pitanje koje je razmotreno u precedentnom pravu ECHR je u slučaju intervencije od strane državnih organa pri oduzimanju dece od roditelja i slične odluke u vezi odvajanja deteta, kao što je pravo na kontakte, čuvanje i usvajanje. Domaći zakon koji majci daje automatsko pravo čuvanja usvojen je u skladu sa ECHR.⁶³ Roditelj koji posle razvoda nema pravo čuvanja deteta trebalo bi, po pravilu, da ima pravo na posete deteta.. Međutim, postoje okolnosti kada se ovakva prava mogu ograničiti,

⁵⁴ Vidi član 47 Zakona o socijalnoj zaštiti, koji propisuje da se deca koja su ometena u razvoju moraju zbrinuti a posledice remećenja njihovog razvoja otkloniti.

⁵⁵ Član 120 ZBPO.

⁵⁶ Član 122 ZBPO.

⁵⁷ Article 79 of the LNCP.

⁵⁸ Član 81 ZVP.

⁵⁹ Član 129 ZBPO.

⁶⁰ Član 74 ZVP.

⁶¹ Član 375 ZBPO.

⁶² Evropski sud je zauzeo stav da u pogledu zahteva za sudsko preispitivanje, sud neće preispitivati osnovanost odluke, već će se koncentrisati na to da utvrdi da nadležni organi nisu postupali nezakonito, nerazumno ili nepravično. Kod odluka u vezi starateljstva ili roditeljskih prava, opseg preispitivanja će biti slično ograničen.

⁶³ Slučaj 13557/88 protiv Danske, D.R. 63 str. 167.

barem privremeno. Interesi roditelja i deteta se moraju uravnotežiti, s tim da interesi deteta imaju prednost. Ako su prava na posete jako umanjena ili isključena, to onda postaje pitanje koje se meša sa roditeljskim pravima koja su zaštićena po članu 8(2) ECHR. Tu se onda postavlja pitanje da li je ova povreda prava u srazmeri sa interesima deteta.⁶⁴ Ako dete bude odvojeno od svojih roditelja i stavljeno pod starateljstvo druge osobe ili institucije, oba roditelja imaju pravo posete/kontakta sa detetom i sva ograničenja treba staviti po istim kriterijumima kao i u slučaju razvoda.⁶⁵ Ako se radi o odraslom detetu, koje je zbog duševne ili druge bolesti odvedeno u neku instituciju, prava roditelja na posete zavisiće od okolnosti u svakom pojedinačnom slučaju, pri čemu će se uzeti u obzir raniji kontakti između roditelja i deteta. Prilikom donošenja odluke u vezi kontakta sa roditeljima mora se uzeti u obzir volja deteta, koliko god ono može da izrazi svoju volju.

Kada nadležni organi odluče da prinudno uzmu dete pod svoje starateljstvo, kao što je starateljski dom ili institucija, pri čemu se dete odvaja od svojih roditelja, onda su ugrožena prava koja su predviđena u članu 8 (2). U jednom slučaju koji je razmatran pred Evropskim sudom, pitanje je bilo da li je zakonska odredba o stavljanju tri deteta pod starateljstvo države bila dovoljno precizna da bi se ispunio zahtev da je pravo državnih organa da se meša u porodični život adekvatno primenjena.⁶⁶ Evropski sud je utvrdio da su posebni domaći zakoni o uslovima starateljstva bili preopšti i ostavljali su znatno diskreciono pravo nadležnim organima, ali ipak bilo je nemoguće utvrditi specifične kriterijume zbog karaktera mešanja od strane državnih organa.

Domaće zakonodavstvo mora takođe poštovati član 8(2), koji propisuje da se moraju navesti legitimni razlozi za mešanje u porodični život. Razlozi za to mogu biti zaštita prava na zdravlje i moral drugih lica. Kada se donosi odluka nadležni organi moraju da ustanove da li su preduzete mere opravdane, naime “relevantne i dovoljne” za ovakvo mešanje. U slučaju u kome su tri deteta stavljena u starateljske domove, daleko jedna od drugih, Evropski sud je ustanovio da je bilo povrede člana 8(2) zato što je tako velika udaljenost neosnovano ograničila prava roditelja na posete.⁶⁷ Domaći nadležni organi takođe su odgovorni da osiguraju da se odluke o pravima na posete sprovode. Evropski sud je odredio da su domaći nadležni organi dužni da osiguraju praktično sprovođenje ovakvih odluka.⁶⁸ U precedentnom pravu ECHR ustanovljeno je da se preuzimanje obaveze o staranju nad detetom smatra kao privremena mera a poštovanje porodičnog života podrazumeva obavezu nadležnih organa da što je pre moguće osiguraju ponovno ujedinjenje porodice.⁶⁹

Studija slučaja 4

Maja meseca 2002. godine, Odsek za zastupanje i podršku žrtava (u daljem tekstu VASS) je od strane policije obavешten o postojanju napuštene kuće u Prizrenu u kojoj žive četiri devojčice stare između 12 i 16 godina, zajedno sa dečakom starim 2 godine, a bez nadzora punoletnog lica. Muškarci iz susedstva su posećivali ovu kuću i jedna od devojčica je navodno silovana. Centar za socijalni rad je priznao da je sa slučajem upoznat još od 2000. godine ali su tvrdili da je bilo problema bezbednosne prirode (naime, deca potiču iz porodice poznate po kriminalnoj prošlosti), da nisu imali sredstava, te da nije bilo uslova da se deca smeste u ustanovu sa odgovarajućim uslovima za decu. Ovaj slučaj upravo pokazuje da CSR (Centar za socijalni rad) ima izbor da predloži da se deca zbrinu, naročito stoga što su bila napuštena što omogućava primenu prava iz člana 8 ECHR. CSR bi u skladu sa domaćim ali i međunarodnim pravom mogao legitimno tvrditi da su oni štitili interese dece, naročito njihovo zdravlje i moral. CSR je formalno ispunio svoju dužnost time što je postavio staratelja, koji je u stvari bio pazitelj kuće tokom dana, međutim nije nadgledao rad staratelja (član 214 ZBPO). Staratelj nije znao za svoje dužnosti po članu 252 ZBPO da se brine o dečjem razvoju, zdravlju, obrazovanju. Zbog nedostatka finansijskih sredstava CSR je smestio dvogodišnjeg dečaka u sigurnu kuću gde su se o njemu starali odrasli, dok su četiri devojčice nastavile da žive same. Ovaj bi slučaj mogao pokrenuti i pitanje potencijalne povrede člana 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava zato što je CSR bio upoznat sa slučajem ozbiljnog zapostavljanja i zloupotrebe maloletnika a nije preduzeo adekvatne mere u smislu njihove zaštite. Po članu 13 ECHR svako lice čija su prava i slobode iz ECHR povređena ima pravo na efikasni pravni lek pred nacionalnim organima, uprkos

⁶⁴ Vidi, na primer, Slučaj 9427/78, Hendriks protiv Holandije, D.R. 36, str.130.

⁶⁵ Slučaj 12402/86, Price protiv UK, D.R. 55, str. 224.

⁶⁶ Olsson protiv Sweden (1988).

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Hokkanen v Finland (1994).

⁶⁹ Eriksson v Sweden (1989) and Eriksen v Norway (1997).

tome što su povredu izvršila lica vršeći svoje dužnosti u službenom svojstvu. Osim toga, Evropski sud smatra da je država odgovorna za povredu zabrane mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (član 3 ECHR), kada su organi zaduženi za staranje o deci znali za teško zlostavljanje i zapostavljanje izvesne dece a nisu preduzeli delotvorne mere da ih zaštite.⁷⁰

Studija slučaja 5

Marta meseca 2002. godine, VASS je u Peći pratio slučaj koji se ticao petoro dece čija je majka preminula i koju je otac navodno zloupotrebljavao. Deca nisu pohađala školu iako njihov uzrast podleže obaveznom školovanju (9 do 15 godina) i njihov otac je bio uslovno kažnjen zbog nedoličnog ponašanja. CSR je odredio zakonitog staratelja ali je lice kome je dodeljena ova obaveza izjavilo "da nema želju da bude staratelj", obzirom na činjenicu da mu je ista "nametnuta od strane CSR." CSR u ovom slučaju nije ispunio zahteve člana 210 Zakona o bračnim i porodičnim odnosima koji jasno navodi da staratelj treba da bude lice koje poseduje lične sposobnosti i neophodne veštine i koje je dalo pristanak da radi kao staratelj. Osim toga, on nije postupio u svojstvu IS saglasno članu 5 ZVPP, gde se kaže da on može preduzeti sve mere da zaštiti prava i interese dece, ili da preduzme mere po ZSZ, koji predviđa posebnu socijalnu zaštitu za decu bez roditeljskog staranja.⁷¹ Ovo obuhvata obezbeđenje obaveznog školovanja za decu, u skladu sa UNMIK-ovom Uredbom 2000/51.

II. PRAVA ŽENA

VASS je pratio 12 slučajeva koji su se ticali porodičnih sporova, uglavnom se radilo o fizičkom maltretiranju žena od strane supružnika. Šest slučajeva je okončano razvodom, a u većini slučajeva bračni parovi su imali decu. Studija koju je početkom 2000. godine sproveo UNIFEM pokazuje da je 23 % ispitanе populacije (od 35 – 54 godina) iskusilo fizičko nasilje, a 18 % je izjavilo da su bile silovane, od strane partnera ili člana porodice.⁷²

Izveštaj pokazuje da je manji broj prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja uobičajen u mnogim zemljama, što se pripisuje strahu od odmazde, javnosti, nanošenja štete ugledu porodice i nedostatku poverenja u institucije i organe vlasti. Dalje je pokazao da postoji veza između porasta sukoba na Kosovu 1998 i porasta porodičnog nasilja.

Šire gledano, važeći međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava obuhvataju i Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima (u daljem tekstu "Univerzalna deklaracija"), Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava (ECHR).⁷³ Diskriminacija žena je zabranjena uključujući ma kakvo pravljenje razlike, isključivanje ili ograničenje koje proističu iz razlika među polovima u cilju ugrožavanja ili anuliranja prava žena, bez obzira na njihovo bračno stanje.⁷⁴ Konvencija obavezuje državne organe na kreiranje "politike eliminisanja diskriminacije žena," što podrazumeva usvajanje zakonskih i ostalih mera u svim oblastima društvenog života kako bi se modifikovali odnosno stavili van snage već postojeći zakoni i uredbe i ukinula praksa koja vodi ka diskriminaciji žena.⁷⁵ Dalje, po članu 16 navedene Konvencije, države potpisnice su obavezne da preduzmu sve neophodne mere kako bi eliminisale diskriminaciju u porodičnim i bračnim odnosima i obezbedile jednakost muškaraca i žena u pitanjima kao što su razvod, pitanja dece i imovinska prava.

Po ECHR, države potpisnice imaju pozitivnu obavezu da osiguraju poštovanje ljudskih prava, naročito ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Međutim, ove obaveze su isto tako istaknute i u članovima koji se odnose na pravo na život i zabranu mučenja, kao i na pravo na pravično suđenje. Obaveze koje ECHR nameće

⁷⁰ Slučaj Z i ostalih protiv V.B (2001). Pravo na efikasni pravni lek u ovakvim slučajevima znači da žrtve koje su pretrpele štetu zbog nečinjenja organa vlasti moraju da budu u mogućnosti da utvrde svaku odgovornost državnih službenika ili organa i da im se, u principu, obezbedi nadoknada za nematerijalnu štetu.

⁷¹ Videti član 13 i 36 ZSZ.

⁷² UNIFEM: *Anketa o procentu nasilja nad ženama na Kosovu*, 2000, str. 36-37.

⁷³ Videti članove 1 i 7 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima; članove 2 i 26 Međunarodnog sporazuma o građanskim i političkim pravima; član 14 ECHR i član 5 Protokola br. 7 uz ECHR.

⁷⁴ Videti član 1 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Konvencija je usvojena i otvorena za potpis, ratifikaciju i pristupanje po rezoluciji Generalne skupštine 34/180 od 18. decembra 1979. godine, a na snagu je stupila 3. septembra 1981. godine.

⁷⁵ Videti član 2 CEDAW.

državama potpisnicama u smislu zaštite pojedinca od ugrožavanja njegovih prava od strane nekog drugog privatnog lica još uvek se moraju precizno utvrditi. Ovo stoga što države potpisnice imaju veliko diskreciono pravo da utvrde šta je neophodno u zaštiti prava i šta je po njima bitno u jednom demokratskom društvu, te je stoga veoma teško utvrditi koji zahtevi spadaju u privatnu sferu. U slučajevima *Marckx i Airey*⁷⁶ obaveza države bila je da individualnim licima dodeli pravni status, prava i privilegije, te na taj način osigura ljudska prava kojima raspolažu prema ECHR. U velikom broju slučajeva, Evropski sud je ustanovio da ne mora postojati jedino obaveza da se obezbedi zadovoljavajući pravni okvir, već i obaveza da se prava pojedinca zaštite u smislu sprečavanja drugih pojedinaca da se upliću u ista.⁷⁷ U slučaju *X i Y protiv Holandije*, Evropski sud je naveo da se pozitivnom obavezom “može smatrati i usvajanje mera donetih u cilju poštovanja privatnog života čak i u oblasti odnosa između samih pojedinaca.” Specifične okolnosti ovog slučaja kao i činjenica da je postojala “rupa” u zakonu sugerišu da ne bi bila prevelika obaveza da se od države zahteva da krivično goni dela privatnih lica. Međutim, silovanje od strane muža i porodično nasilje, koje se ne gone krivično, mogu biti potencijalne sporne oblasti primene pozitivne obaveze. Potencijalno, tužbe se takođe mogu podneti po članu 3, 8 i 13 ECHR.

Domaći zakon na Kosovu ne predviđa pružanje posebne zaštite žrtvama nasilja u porodici ženskog pola,⁷⁸ dok nasilje u porodici i silovanje u bračnoj zajednici nije definisano kao zločin.⁷⁹ Dela fizičkog i mentalnog zlostavljanja u okviru porodice bi po nacionalnom zakonu bili kažnjivi samo ukoliko rezultiraju ubistvom ili lakšim ili težim telesnim povredama.⁸⁰ Član 18 Zakona o javnom redu i miru⁸¹ definiše fizički napad, koji se odigra na javnom mestu i u kome je bezbednost drugog lica ugrožena, kao krivično delo. Kako bi uspostavio neki vid zaštite za žrtve nasilja u porodici, UNMIK policija je ustanovila politiku po kojoj su članovi policije⁸² dužni da reaguju u porodičnim raspravama i istraže tvrdnje o incidentu bez obzira na to da li se isti odigrao na mestu gde porodica živi ili negde drugde.⁸³

Studija slučaja 6

Jedna NVO iz Prištine se bavila slučajem nasilja u porodici. Radilo se o stranoj državljanki udatoj za kosovskog Albanca. Žena je zajedno sa svoje dvoje dece napustila kuću u kojoj je zasnovala bračnu zajednicu zbog dugogodišnjeg maltretiranja od strane supruga. Svedočila je pred sudom i našla se u situaciji u kojoj je postojala opasnost od muževljeve osvete. Aprila meseca 2002. godine, tačnije kada je OEBS obavešten da je suprug uhapšen od strane policije, VASS je od Centra za socijalni rad primio informaciju da će sud odlučivati o dodeli starateljstva nad decom i to na osnovu finansijske situacije oba roditelja. CSR je pritom naveo da, iako je suprug zlostavljao suprugu pred decom, “to ne znači da je on neizostavno i loš otac.” CSR je obavestio OEBS da je slučaj okončan time što je on uspešno posredovao u pomirenju supružnika.

Problematika ovog slučaja je mnogo složenija, međutim. Prema nacionalnom pravu, stav koji je zauzeo CSR oprečan je članovima 116 i 122 Zakona o bračnim i porodičnim odnosima, jer je shodno istim CSR dužan da na adekvatan način istraži okolnosti bitne za psiho-fizički razvoj dece i da utvrdi da li je neophodno da se u krajnjoj liniji deca udalje od nasilnički nastrojenih roditelja. Izjava da će odluka o dodeli starateljstva biti doneta na osnovu finansijskog statusa roditelja je dalje diskriminatorna u odnosu na člana ženskog pola, te stoga

⁷⁶ *Marckx protiv Belgije* (1979) i *Airey protiv Irske* (1979)

⁷⁷ *Young, James & protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1981); *X i Y protiv Holandije* (1985) gde je država bila krivično odgovorna jer krivični zakon na njenim prostorima nije obuhvatio situacije seksualne zloupotrebe mentalno obolelih lica, te nije mogao pravno zaštititi mladu ženu koja se našla u takvoj poziciji.

⁷⁸ Krivični zakon Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo (1977); Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ) (1977 i 1986); Krivični zakon Republike Srbije (1977 i 1994), Zakon o javnom redu i miru (1981) i Zakon o prestupima/prekršajima (1979).

⁷⁹ Nacrt UNMIK Uredbe o zaštiti od nasilja u porodici daje definiciju “nasilja u porodici”, mada ga samo po sebi ne karakteriše kao zločin. Postoji i nacrt uredbe u vezi silovanja u braku, koja čeka na proglašenje.

⁸⁰ Ibid. Videti član 38. Takođe videti član 39 Krivičnog zakona Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo.

⁸¹ Videti Zakon o javnom redu i miru SAP Kosova koji je na snazi od 10. aprila 1981. godine.

⁸² Videti dokument o stavu/politici UNMIK-a po pitanju nasilja u porodici od 13. septembra 2000. godine, član 3.1.3 kojim se definišu posebna krivična dela u okviru kojih se može pokrenuti krivično gonjenje i za čineve nasilja u porodici.

⁸³ Videti dokument o stavu/politici UNMIK-a po pitanju nasilja u porodici od 27. septembra 2001. godine, član 3.0, kojim se policajcu stavlja na raspolaganje mogućnost da reaguje u ovakvim incidentima i da ih istraži.

potencijalno dovodi u pitanje obaveze države prema Konvenciji za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, koja predviđa jednakost supružnika u porodičnim i bračnim stvarima.

Studija slučaja 7

Maja meseca 2002. godine, VASS je započeo sa praćenjem slučaja u Peći u kome je žena osam godina zlostavljana od strane supruga koji je bio policajac. Zajedno sa svoje dvoje dece napustila je dom i smestila se na kratko, odnosno pre nego se vratila u Peć, u jedno od skloništa. Prilikom posete Centru za socijalni rad, susrela se sa svojim suprugom koji je u međuvremenu otpušten. Napadnuta je pred osobljem CSR, a njena sestra je snimila incident. Kada je Centru za socijalni rad postavljeno pitanje zašto se "mlako" reagovalo u ovoj situaciji, odgovoreno je da se radilo o porodičnoj stvari i da intervencija u takvim slučajevima nije u nadležnosti Centra. Pored odgovornosti koju inače u ovakvim slučajevima ima, CSR je morao imati u vidu i činjenicu da je u ovom slučaju njegovo osoblje bilo očevidac pri izvršenju krivičnog dela fizičkog napada i narušavanja javnog reda i mira. Stav koji je ispoljio CSR reflektuje važeći običaj na Kosovu gde se nasilje nad ženama u porodici često doživljava kao jedino porodična stvar i podseća na dužnost države (koju ona ima shodno Sporazumu o eliminaciji diskriminacije prema ženama) da eliminiše običaje ili praksu diskriminatorne prirode. Potencijalno, slučaj bi mogao da otvori mogućnost podnošenja žalbe po članu 3 ECHR.

Prema domaćem građanskom zakonu, kada se radi o bračnim sporovima, sud je kompetentan u rešavanju tužbi za razvod braka što obuhvata i postupak izmirenja supružnika. Uloga CSR se svodi na razrešavanje porodičnih sporova kroz rad savetovališta i izmirenje supružnika. Prema članu 339, Zakona o bračnim i porodičnim odnosima, Institut za starateljstvo ima mandat da pokrene postupak pomirenja uz pomoć socijalnih radnika i uz primenu profesionalnih metoda i to u slučajevima kada bračni par ima jedno ili više maloletne dece. U svim ostalim slučajevima, sud pokreće postupak izmirenja. Proces izmirenja ne može trajati duže od tri meseca u slučajevima gde se supružnici ne slažu oko izmirenja, a Institut je dužan da pripremi izveštaj o datom slučaju. Kada je sud određen za sprovođenje izmirenja organizuju se posebna saslušanja I sud je u obavezi da saraduje sa Institutom, posebno onda kada bračni par ima jedno ili više maloletne dece.⁸⁴ VASS je pratio postupak izmirenja u slučajevima gde je došlo do nasilja nad jednim članom porodice od strane drugog, a posebno u onim u kojima se pokazalo nemoguće postići izmirenje među bračnim drugovima, npr. u ozbiljnim slučajevima nasilja u porodici (videti studije slučaja 6 i 8).

Studija slučaja 8

Marta meseca 2002. godine, VASS je u opštini Suva Reka, u regionu Prizrena, pratio slučaj žene koju je suprug konstantno vezivao za stolicu i tukao po glavi i licu, obično po četiri sata i u prisustvu dvoje dece od kojih je jedno imalo 19 meseci a drugo 6 nedelja. Ovaj incident je, zajedno sa još jednim koji se prethodno odigrao, prijavljen policiji⁸⁵. Naime, malo pre nego je žena rodila drugo dete, izbodena je i patila je od trajne povrede šake. VASS je istraživao slučaj i pritom otkrio da je CSR svoju aktivnost ograničio na obezbeđenje socijalne pomoći i pokušaj da bračni par izmiri. Nije razmotrio potrebu za medicinskom pomoći, psihološkom pomoći ili obezbeđivanjem pravnog zastupnika.⁸⁶ Suprig se izvinio, izjavivši pritom da se nalazio u pijanom stanju u trenutku kada je izvršio napad tako da je žena odustala od tužbe.

Veoma je važno što veći broj osoblja centara za socijalni rad, koje je ženskog pola, uključiti u rešavanje problema žena. Trenutno, ne postoji balans kada je u pitanju osoblje centara za socijalni rad ako je gledati zastupljenost polova. U njima, kako stvari sada stoje, radi stotinu i šezdeset (160) muškaraca i devedeset i dve (92) žene. Takođe je mali broj žena koje se nalaze na vodećim pozicijama u centrima za socijalni rad na Kosovu: šest žena (6) se nalazi na direktorskim pozicijama, dok je muškaraca ukupno dvadeset dvoje (22).⁸⁷ VASS je uočio da centrima za socijalni rad širom Kosova u velikoj meri nedostaju kako programi tako i službe

⁸⁴ Videti članove 343 i 345 Zakona o bračnim i porodičnim odnosima.

⁸⁵ Prema članu 39 Krivičnog zakona Kosova, upotreba oružja za nanošenje lakše telesne povrede čini krivično delo kažnjivo zatvorskom kaznom u trajanju do tri godine.

⁸⁶ Član 34 Zakona o socijalnoj zaštiti.

⁸⁷ Videti Aneks II.

(uključujući i skloništa), naročito kada je reč o licima koja pate od alkoholizma ili lica koja spadaju u neku drugu kategoriju edikta, što opet, ima indirektan uticaj na pojavu nasilja u porodici.

III. PRAVA MENTALNO OBOLELIH LICA

Prava mentalno obolelih lica koja su smeštena u ustanove zatvorenog tipa, onih koja se nalaze na lečenju ili onih kojima je neophodan poseban vid zaštite, nalaze se pod protekcijom UN standarda kao što su UN principi za zaštitu mentalno obolelih lica i unapređenje mentalnog zdravlja (u daljem tekstu "Principi"). Sva nesposobna lica su zaštićena Standardnim pravilima o pružanju jednakih mogućnosti svim nesposobnim licima. Za socijalne službe na Kosovu, bavljenje problemima ovih lica predstavlja veliki izazov. Evo i zašto: neophodno je da CSR utvrdi u nadležnosti koje je institucije bavljenje ovim problemima, uslove pod kojima ovakva lica žive i kakvi vidovi dalje zaštite im se mogu pružiti. Pitanja kao što su uslovi pod kojima žive mentalno obolela lica smeštena u institucije zatvorenog tipa mogu pokrenuti razmišljanje o potencijanom kršenju članova 3 i 5 ECHR. Smeštanje lica u ovakav tip institucije je zakonom dozvoljeno onda kada se ustanovi da isto predstavlja opasnost u društvu i kada je to u interesu datog lica.

VASS je pratio slučajeve mentalno obolelih lica. Javio se izvestan stepen zabrinutosti, obzirom na činjenicu da centri za socijalni rad ne poseduju dovoljno stručnog znanja na ovom polju, niti su dovoljno svesni svoje uloge po važećem zakonu. Odeljenje za socijalnu pomoć upravlja institucijama kao što je ona u Štimlju u kojoj su smeštena retardirana lica ili starački dom u Prištini.⁸⁸ Kada je u pitanju pružanje pomoći mentalno obolelim licima, mandat CSR se uglavnom svodi na ispunjavanje obaveza koje on ima kao Institut za starateljstvo. U mandatu je CSR da zaštiti najbitnije interese mentalno obolelih lica i, prema Zakonu o bračnim i porodičnim odnosima, na kraju CSR može dati predlog za ukidanje ili oduzimanje pravne moći ukoliko se radi o navodno mentalno obolelom licu.⁸⁹ Sud poziva radnike CSR da prisustvuju glavnom pretresu i iznesu svoje mišljenje o slučaju mentalno obolelog lica te daju predlog za ukidanje ili oduzimanje pravne moći navodno mentalno obolelog lica. CSR ima pravo da uloži posebnu žalbu na sudsku odluku.⁹⁰ Zakonom o vanparničnom postupku⁹¹ takođe je predviđeno da, u slučajevima kada se mentalno obolelo lice, bez lično datog pristanka, smesti u neuro-psihijatrijsku instituciju, pomenuta institucija je u obavezi da o tome izvesti Institut za starateljstvo. Institut dalje zadržava pravo da pokrene postupak za otpuštanje mentalno obolelog lica iz iste.

Uopšteno gledano, postojeći zakon o starateljstvu (ZBPO/ZVP) ne pruža suštinsku zaštitu, niti zaštitu u postupku na način na koji je to predviđeno međunarodnim standardima o ljudskim pravima. Odluke o dodeli starateljstva se trenutno donose bez pružanja prava na saslušanje od strane nezavisnog organa, bez prava na pravnog zastupnika koji bi štitiio interese klijenta na način na koji se klijent izjasnio, bez uslova koji zahtevaju da sud, mišljenje ili želje određenog lica budu zakonski ispoštovani i zastupani od strane ovlašćenog organa. Takođe, trenutno ne postoji način da se klijent zaštiti od naimenovanja staratelja čiji interesi stoje u direktnoj suprotnosti sa interesima njegovog štićenika.⁹² Zakon jedino predviđa da CSR ima delovati u smislu zaštite najbitnijih interesa mentalno obolelog lica, što se na žalost retko dešavalo, i što je dovelo do teških posledica, kako je ilustrovano u studijama slučaja 9 i 10.

Studija slučaja 9

Od 05. marta 2002. godine, VASS je u Prištini otpočeo sa praćenjem slučaja mentalno obolele ženske osobe, stranog državljanina, naseljenog na Kosovu, koja je bila žrtva trgovine ljudima. Žena poreklom iz Moldavije je za ilegalan prelaz granice uhapšena od strane Policijske službe Kosova i kasnije je osuđena na osam dana zatvora u Lipljanu. Jedinica za borbu protiv prostitucije i trgovine ljudima koja inače utvrđuje da li je određeno lice bilo žrtva trgovine ljudima ili ne, nije bila upoznata sa slučajem. Lekar u Lipljanu je ustanovio dijagnozu po

⁸⁸ UNMIK-ovo Administrativno uputstvo 2/2000.

⁸⁹ Videti Zakon o vanparničnom postupku, članove 32 i 42, kao i članove 45-55.

⁹⁰ Videti član 39 Zakona o vanparničnom postupku.

⁹¹ Videti članove 45 do 55 Zakona o vanparničnom postupku..

⁹² Za podrobnije informacije o nezakonitom pritvaranju mentalno obolelih lica videti Pregled sistema krivičnog pravosuđa koji je sačinio OEBS u periodu između septembra meseca 2001. i februara meseca 2002. godine, Izveštaj o pravima mentalno obolelih lica i međunarodni Izveštaj o ljudskim pravima mentalno obolelih lica na Kosovu (2002. godina).

kojoj je lice patilo od “autizma” i “teške depresije.” Mentalno oboljenje od kog je patila ju je navodno činilo licem koje nije u stanju da donosi odluke koje bi bile u njenom najboljem interesu. U zatvoru u Lipljanu, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) je pokušala da obavi razgovor sa ovom osobom, obzirom da u njen mandat spada pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima u repatrijaciji, te pružanje ostalih neophodnih usluga. Pošto se žena nalazila pod jakim dejstvom sedativa, IOM je zahtevala da se obustavi terapija, tako da se dva dana po prekidu iste sa licem može obaviti razgovor. Po obavljenom razgovoru, utvrđeno je da žena jeste bila žrtva trgovine ljudima i zahtevala je da bude vraćena u svoju zemlju. U vreme kada je dovedena u sklonište za žrtve ove kategorije, njeno zdravstveno stanje se pogoršalo te je počela da odbija pomoć, slažući se jedino da izvesno vreme ostane u skloništu. IOM je kontaktirala CSR u Prištini, tražeći pomoć u rešavanju ovog slučaja. CSR u Prištini je odbio da se prihvati pomenutog slučaja smatrajući da centar nema zakonsku odgovornost da uputi pomoć žrtvi tj. mentalno obolelom licu, naročito zato što se radilo o stranom državljaninu. Međutim, u ovom slučaju važe odredbe Zakona o bračnim i porodičnim odnosima i Zakona o vanparničnom postupku. Posebno se članom 269 Zakona o bračnim i porodičnim odnosima Centar za socijalni rad obavezuje da preduzme mere za zaštitu prava i interesa lica koje je strani državljanin. Odeljenje za pružanje socijalne pomoći je u krajnjoj liniji priznalo da je u njegovoj nadležnosti rešavanje ovakvih slučajeva, ali da Odeljenje nema resursa da bi pružilo bilo kakav vid asistencije. Po donošenju odluke od strane Odeljenja za pružanje socijalne pomoći, slučaj je vraćen Centru za socijalni rad u Prištini koji je zatražio mišljenje drugog psihijatra.

Studija slučaja 10

Od 30. januara 2002.g. VASS je pratio slučaj nasilja u porodici u Mališevu koji se tragično okončao. Radilo se o mentalno obolelom licu koje je godinama zlostavljalo i zloupotrebljavalo svog sina koji ga je na kraju i ubio. Porodica je zatražila pomoć od Centra za socijalni rad u Prištini, te je posle svega, mentalno obolelo lice upućeno u Klinički centar u Prištini, odeljenje za neuropsihijatriju, radi pregleda. Ustanovljeno je da boluje od paranoje i pušteno je kući. Pre nego je lice otpušteno iz bolnice, bolničko osoblje je od porodice obolelog zatražilo da jedan od članove porodice ostane sa njim u ustanovi u svojstvu “staratelja.” Pošto porodica nije bila u stanju da to učini, bolnica je odlučila da lice otpusti sa lečenja. CSR se nije uključio u komunikaciju koja se odvijala između članova porodice obolelog lica i bolničke ustanove, ali je bio upoznat sa činjenicom da dato lice poseduje oružje koje je držalo u kući. Oboleli je ponovo postao nasilan i ovoga puta je napao svog maloletnog sina koji ga je u samoodbrani ubio cepanicom. Jedan od problema koje je VASS zapazio u ovom slučaju odnosio se na teškoće koje su se javile u komunikaciji između Odeljenja za neuropsihijatriju i CSR.

IV. ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA

Problem trgovine ljudima je toliko kompleksan i težak na Kosovu da iz njega proističe i problem teških povreda ljudskih prava. Prema podacima kojima raspolaže IOM, svake godine se oko 200.000 lica, uglavnom mladih žena i devojaka kroz trgovinu ljudima prebaci na Kosovo sa prostora istočne Evrope i centralne Azije. Žene se na ovaj način prebacuju i u ostale evropske zemlje i žive u uslovima ravnim ropstvu. Kosovo se smatra “raskršćem puteva” preko kojih se vrši trgovina ljudima, mada poslednji izveštaji ukazuju da je Kosovo ujedno i polazna tačka u tom smislu. Ključni faktori u borbi protiv trgovine ljudima jesu OEBS, IOM, UNMIK-ov stub II i lokalne NVO, koji su ujedno i glavni potpisnici Standardnih operativnih postupaka (SOP) u kojima su navedene sve faze u identifikovanju žrtava – stranih državljana- i obezbeđenje direktne pomoći za njih.⁹³

Obaveza država potpisnica da zaštite žrtve trgovine ljudima proističe iz člana 6 Konvencije za eliminaciju svih oblika diskriminacije koji kaže da će “Države potpisnice preduzeti sve odgovarajuće mere, uključujući i one u zakonodavstvu, kako bi suzbile sve oblike trgovine ženama i eksploatacije žena.” Pored Konvencije tu je još i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, dopunjen Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala⁹⁴ kao dokument koji na međunarodnom nivou obavezuje na

⁹³ SOP su na snazi od septembra 2000.g. i poslednji put su ažurirani avgusta 2002.g. OSZ, UNMIK policija i OEBS trenutno rade na uspostavljanju sličnog Standardnog operativnog postupka sa lokalnim NVO, preko koga bi se obezbeđivala direktna pomoć žrtvama trgovine ljudima.

⁹⁴ Dokument je usvojen od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u Njujorku 2000.g. i još je otvoren za potpis do decembra meseca 2002. godine.

borbu protiv trgovine ljudima i kojim je definisan širok spektar odgovornosti koje data država preuzima na sebe kao što su: prevencija kriminala, zaštita, pružanje pomoći i reintegracija žrtava trgovine ljudima. Član 4 ECHR zabranjuje ropstvo i prinudan rad, kao i član 4 Univerzalne deklaracije u kome se kaže da “ni jedno lice ne sme se držati u svojstvu roba ili sluge; ropstvo i trgovina ljudima u ma kom obliku su zabranjeni.”

Domaći krivični i građanski zakon⁹⁵ a zatim i UNMIK Uredba 2001/4 pružaju dalje posebne pravne lekove za žrtve trgovine ljudima. Shodno važećem zakonu, službe za socijalni rad čiji mandat predviđa i funkciju u svojstvu Instituta za starateljstvo u opštinama u kojima se nalaze, zadužene su za pružanje socijalne zaštite i praćenje slučajeva maloletnika koji su žrtve trgovine ljudima, a posebno maloletnicima.⁹⁶ Dalje, zakon nije diskriminatoran u odnosu na strane državljane, obzirom da se u članu 269 ovog zakona kaže da je Institut za starateljstvo odgovoran za “strane državljane na Kosovu kojima je neophodna zakonska zaštita.” Od CSR se zahteva da “preduzmu sve zakonske mere kako bi zaštitili interese dobrobit” stranog državljanina naseljenog na teritoriji Kosova “sve dok država iz koje lice potiče ne preduzme odgovarajuće korake.”

U odnosu na gore navedeno UNMIK Uredba 2001/4 ide čak korak dalje i definiše sve elemente trgovine ljudima kao oblika organizovanog kriminala, navodeći pritom i važeće principe o ljudskim pravima. Član 1 ove uredbe definiše trgovinu ljudima kao krivično delo koje uključuje:

Regrutovanje, transport, transfer i prijem lica pod pretnjom ili upotrebom sile, ili nekog drugog oblika iznude, putem otmice, prevarom, zabludom, zloupotrebom svog službenog ovlašćenja ili ranjivog položaja žrtve, primanjem novčane nadoknade ili isplaćivanjem novčane nadoknade ili sticanjem nekog drugog vida koristi, kako bi se pridobio pristanak jednog lica da preuzme kontrolu nad drugim licem, a u cilju eksploatacije istog.⁹⁷

Član 1.1 (b) definiše termin “eksploatacija” kao “seksualnu eksploataciju, prinudni rad, ropstvo ili tretman sličan ropstvu, stavljanje lica u položaj sluge ili odstranjivanje vitalnih organa.” Kako navodi član 1.2 ove uredbe, pristanak žrtve da bude izložena eksploataciji je nebitan.

Kada je reč o reakciji na trgovinu ljudima, centri za socijalni rad izjavljuju da primaju malo ili gotovo nikakva uputstva od Odseka za pružanje socijalne pomoći. Većina socijalnih radnika je u razgovorima sa VASS izjavila da nije upoznata sa programima socijalne pomoći i okvirima za pružanje podrške predviđenim UNMIK Uredbom 2001/4. Dalje, centri za socijalni rad tvrde da nemaju jasna uputstva kada je u pitanju njihova zakonska odgovornost prema žrtvama trgovine ljudima, posebno onda kada se radi o žrtvama stranim državljanima. Što se tiče žrtava unutar granica Kosova, tvrde da policija nije naročito ažurna u rešavanju ovakvih slučajeva u saradnji sa CSR. CSR su naveli da kada policija ispituje decu žrtve u policijskoj stanici, nije im dozvoljeno da obave razgovor sa žrtvom, što im onemogućava da procene situaciju i utvrde u kojoj meri je detetu neophodna socijalna zaštita. Policija, sa druge strane, tvrdi da lične informacije dobijene od žrtava drži strogo poverljivo obzirom da obelodanjivanje istih može ugroziti bezbednost žrtve.

Studija slučaja 11

U periodu između marta i aprila meseca 2002. Godine, slučaj petnaestogodišnje devojčice, državljanina Rumunije, izazvao je veliku zabrinutost obzirom na moćnost teške povrede ljudskih prava. Utvrđeno je da je ova devojčica bila žrtva trgovine ljudima, što je otkriveno nakon racije u jednom noćnom baru koju je sprovedla Jedinica za suzbijanje trgovine ljudima i prostitucije. Devojčica se složila da svedoči protiv vlasnika bara koji su je prisiljavali da se bavi prostitucijom i fizički je zlostavljali. U to vreme osumnjičena lica još nisu bila

⁹⁵ Ovi zakoni predviđaju pravo na podnošenje zahteva u okviru zakona o imovinsko-pravnim pitanjima i pravo na krivično gonjenje i/ili pokretanje krivičnog postupka.

⁹⁶ Videti Zakon o bračnim i porodičnim odnosima, uloga i obaveze Institucije starateljstva.

⁹⁷ Videti UNMIK-ovu Uredbu 2001/4 O zabrani trgovine ljudima na Kosovu.

prtvorena što je moglo ozbiljno ugroziti život ove devojčice. Sud nije utvrdio mere zaštite žrtve.⁹⁸ Devojčica je odbila pomoć i izjavila da ne želi da se vrati u domovinu.⁹⁹ CSR, kao institucija zadužena za pružanje zaštite ugroženim maloletnim licima, morala je urgentno delovati i iznađe bezbedno rešenje za dete.¹⁰⁰ Dužnost CSR je bila da odredi zakonitog staratelja u najkraćem mogućem roku¹⁰¹ pri čemu bi staratelj istupao u pravcu “zaštite najboljih interesa deteta.”¹⁰²

Međutim, u periodu od dva meseca koji je usledio, CSR je ispoljio veoma pasivan pristup u rešavanju navedenog problema. Nisu razmotrene okolnosti koje su bile rizične po život deteta obzirom na odluku da svedoči protiv osumnjičenih i obzirom na činjenicu da devojčica nije ušla u program zaštite. Takođe je izostala brza reakcija CSR u osiguravanju bezbednosti žrtve. CSR je tvrdio da policija nije dostavila informacije o tačnoj adresi maloletnice što je CSR ukočilo u blagovremenom određivanju zakonitog staratelja. Nakon dva meseca CSR u Uroševcu je i dalje ispoljavao konfuziju po pitanju svoje uloge u borbi protiv trgovine ljudima i pružanju direktne asistencije žrtvama ove vrste kriminala.¹⁰³

Studija slučaja 12

06. juna 2002. godine, slučaj šesnaestogodišnjeg deteta je ozbiljno privukao pažnju VASS. Dete je po očevoj odluci i lokalnom običaju sklopilo brak kada je imalo 14 godina što je u suprotnosti sa članom 33 Zakona o bračnim i porodičnim odnosima koji kao dozvoljenu donju granicu starosti predviđa starosnu dob od 16 godina. Muž je bio vlasnik jednog lokalnog bara, fizički ju je zlostavljao i primoravao je da se bavi prostitucijom. Konačno ju je prodao trojici braće za pružanje seksualnih usluga. Oni su šesnaestogodišnju devojčicu doveli u Prištinu gde su je seksualno zlopotrebljavali, primoravajući je na seksualni odnos i sa drugim licima. Nakon što su ova lica prtvorena, žena se našla u situaciji u kojoj je bila odbačena od sopstvene porodice te se vratila barovima i prostituciji, ali ovoga puta dobrovoljno. CSR u opštini iz koje je devojka dolazila bio je upoznat sa slučajem ali nije preduzeo nikakve mere. Pasivnost u reagovanju je suprotno članu 14 Zakona o pružanju socijalne zaštite koji ustvari predviđa blagovremeno reagovanje CSR u pružanju socijalne zaštite zapostavljenoj deci. Dalje, isti zakon u članu 16 predviđa obavezu Instituta za starateljstvo da pruži zaštitu licima koja ometaju javne norme ponašanja i time narušavaju javni red imir (tj. onim licima koja se bave prostitucijom).

⁹⁸ Videti UNMIK-ovu Uredbu 2001/20 O zaštiti oštećenih stranaka i svedoka u krivičnom postupku. Takođe videti član 5 UNMIK-ove Uredbe 2001/4: ”U datom trenutku se imaju preduzeti odgovarajuće mere radi zaštite svedoka tokom vođenja bilo kakve istrage i/ili suđenja.” Na primer, u mere zaštite svedoka mogu se uvrstiti nadgledanje kretanja i smeštaja žrtve od strane policije, obezbeđivanje sigurnog prevoza od mesta gde žrtva stanuje do sudnice i obrnuto.

⁹⁹ IOM, OEBS i Jedinica za suzbijanje prostitucije i trgovine ljudima složile su se oko sadržaja SOP u vezi pružanja pomoći žrtvama. Međutim, pomoć se može ukazati jedino žrtvama koje za to daju svoj pristanak.

¹⁰⁰ Prema članu 36 Zakona o socijalnoj zaštiti, ”socijalna zaštita se ima obezbediti licu za koje se utvrdi da je socijalni slučaj, uz ili bez pristanka datog lica odnosno njegovog pravnog zastupnika, onda kada je to u najboljem interesu samog lica i društvene zajednice ili kada je to u interesu treće strane.”

¹⁰¹ U sudskim postupcima u koje su uključena deca ili u pravnom postupku kada se daje pravna moć kako bi se moglo istupati u ime drugog lica, CSR može svoj predlog izložiti sudu, izvesti dokaze, insistirati na zakonitoj zaštiti i savetu i pokrenuti sudski postupak.

¹⁰² Videti član 3 CRC.

¹⁰³ Na sastanku sazvanom od strane OEBS u saradnji sa CSR, Jedinice za istraživanje slučajeva prostitucije i trgovine ljudima i IOM, vođa tima pri CSR je istakao da je prostitucija sasvim nova pojava na ovim prostorima. Naveo je dalje je ta činjenica izazvala određene poteškoće u shvatanju načina za rešavanje problema.

DODATAK I

UTVRĐENI VAŽEĆI ZAKONI U OBLASTI SOCIJALNIH SLUŽBI

- (1) Zakon o socijalnoj zaštiti iz 1976. godine (Službeni glasnik 18/76)
- (2) Zakon o bračnim i porodičnim odnosima iz 1984. godine (Službeni glasnik 10/84) (amandman na, između ostalog, Zakon o starateljstvu (Službeni glasnik 30/76))
- (3) Zakon o samoupravnim udruženim institucijama za socijalnu zaštitu iz 1974. Godine (Službeni glasnik 35/74)
- (4) Zakon o opštem upravnom postupku iz 1986. godine (Službeni glasnik 47/86)
- (5) Zakon o upravnim sporovima iz 1977. godine (Službeni glasnik 4/77)
- (6) Zakon o vanparničnom postupku (Službeni glasnik 24/86)
- (7) Zakon o parničnom postupku (Službeni glasnik 69/82)
- (8) ZKP FRJ (Službeni glasnik 26/86 revidiran tekst zakona)
- (9) Krivični zakon Kosova (Službeni glasnik 25/77)
- (10) Zakon o sprovođenju krivičnih sankcija (Službeni glasnik 50/84).

DODATAK II

Region/TOTAL¹⁰⁴	Prishtinë/ Pristina		Mitrovica/ Mitrovica¹⁰⁵		Gjilan/ Gnjilane¹⁰⁶		Prizren		Peja/Peć	
<i>Ženski pol</i>	33		11		8		10		30	
<i>Muški pol</i>	60		17		15		30		38	
<i>Socijalni radnik</i>	Ž 2 7	M 46	Ž 10	M 10	Ž 6	M 7	Ž 9	M 21	Ž 26	M 29
<i>Direktor</i>	Ž 1	M 6	Ž 0	M 4	Ž 0	M 3	Ž 0	M 5	Ž 1	M 4
<i>Vođe timova</i>	Ž 5	M 8	Ž 1	M 3	Ž 2	M 5	Ž 1	M 4	Ž 3	M 5

¹⁰⁴ Podaci su prikupljeni od strane CSR i predati regionalnim kancelarijama OEBS-a.

¹⁰⁵ Napomena: U podatke o radu CSR u Mitrovici nisu uvršćeni podaci o CSR Zubin Potok i Leposavić, obzirom da OEBS ne prati rad ovih centara..

¹⁰⁶ Nije bilo moguće iz Gnjilana dobiti podatke o stanju u Kačaniku i Vitini.